

Jugoslavenska mornarica u završnim operacijama- „Jadraniu sloboda“

- Visoki borbeni moral posada i jedinica.
- Brzi desanti na Kvarnerske otoke i Istru
- Prvi saveznički brod u Trstu — PČ-8
- Tito: »Naša vojska izgrađena je na bratstvu i jedinstvu naših naroda i predstavlja moćan faktor za dalje učvršćenje tog bratstva«.

Početak jeseni 1944. godine nagovijestio je mogućnost relativno brzog i potpunog oslobođenja jugoslavenskog Jadrana, ali i svu težinu i složenost ostvarenja ovog zadatka u sklopu i u cilju konačnog oslobođenja zemlje. Očekivalo se povlačenje Nijemaca s evropskog jugoistoka, a Balkana. Bilo je neophodno da se neprijatelju spriječi, oteža povlačenje i onemogućiti izvlačenje snaga. Direktiva Vrhovnog štaba NOV i POJ komandi 8. korpusa početkom rujna nalaže: Neprijatelju odsjeći odstupnicu s mora i tući ga!

Zadatak: organizacija i izvršenje desanta na Kvarnerske otoke i Istru

U tromjesečnim borbama (od 6. rujna do 4. prosinca), izvodeći veoma složena dejstva 8. korpus uz sadejstvo Mornarice NOVJ, čije su glavne snage bile na otoku Visu, uspijeva da oslobodi Dalmaciju. Njemačke, ustaško-domobranske i četničke jedinice na području Dalmacije brojile su oko 60.000 vojnika, dok je 8. korpus u početku operacija imao oko 25.000 vojnika, s tim što su njegove snage, za razliku od neprijateljskih, stalno narastale i jačale kroz vatru oslobodilačke borbe i svestranu podršku naroda.

Razbijene, izbačene iz stroja ili zarobljene neprijateljske snage (preko 11.000 vojnika je ubijeno i zarobljeno) našle su se i na obali našeg Jadrana u bezizlaznoj situaciji. Naime, u vrijeme oslobađanja Dalmacije, pada i oslobođenja Crnogorskog Primorja, sve je to imalo krupan vojnički i politički značaj. Pored ostalog, stvoreni su povoljni uslovi za dalji razvoj mornarice NOVJ, koja je svoje prve čvršće organizacione oblike počela da dobija samo dvije godine dana ranije. (Pod Biokovom dejstvuje, rujna 1942. godine, Primorski vod protiv neprijateljskog saobraćaja na moru). Pred Mornaricom NOVJ stajali su sada veoma obimni zadaci u pripremama za učešće u izvršenju završnih operacija za oslobođenje zemlje.

Početakom 1945. godine Jugoslavenska armija otpočela je pripreme za završne operacije na širokom frontu (Drava — Jadransko more) sa ciljem oslobodenja nacionalne teritorije sa Istrom i Slovenskim primorjem. Na frontu između Une i Jadranskog mora, kroz Liku, Hrvatsko primorje, Gorski Kotar i Istru izbiti na Soču bio je zadatak 4. armije. U sklopu operacije ove armije Jugoslavenska mornarica je dobila nekoliko zadataka: organizaciju i izvršenje desanta na Kvarnerske otoke i u Istru, obezbijeđenje operativnog područja na moru, snabdijevanje morskim putem pozadine 4. armije, te organizaciju sadejstva sa savezničkim pomorskim snagama, koje su po odobrenju Vrhovnog štaba dejstvovale na našoj obali. Komanda Mornarice je izvršenje ovih zadataka povjerila Pomorskoj komandi Sjevernog Jadrana (do ožujka 1945. Drugi pomorski obalski sektor — II POS) i u operativnom pogledu je potčinila 4. armiji.

Mornarica nastupa

Jednu od istaknutih uloga u završnim operacijama Jugoslavenske armije (travanj-svibanj 1945. godine) za oslobođenje zemlje ima onaj dio flotnih snaga Jugoslavenske mornarice koji je dejstvovao kao Kvarnerski pomorski sastav.

Odlukom Štaba Mornarice NOVJ, od 4. studenog

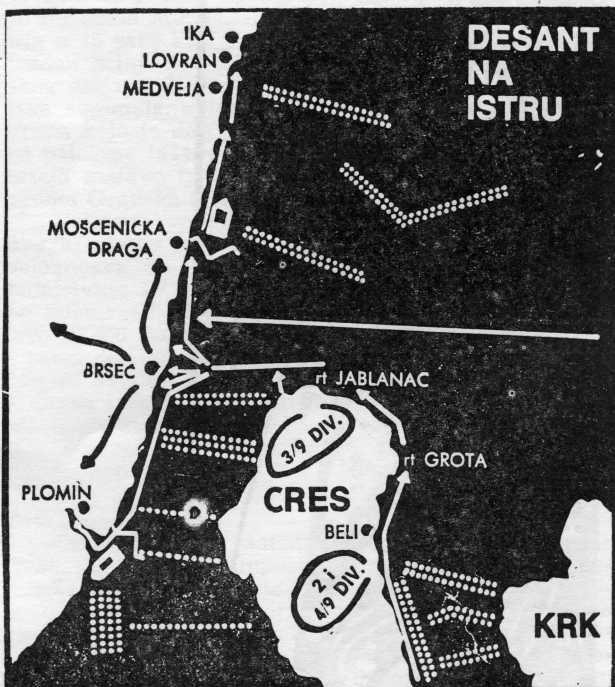
1944. godine je osnovan u Istru, 9. istog mjeseca, od najboljih naoružanih brodova (NB) i patrolnih čamaca (PČ) flotila pomorskih sektora Kvarnerski pomorski sastav od pet flotila. Time je operacijsko težište na moru prebačeno na područje Drugog obalskog sektora (II POS) za predstojeća nastupanja na pravcu Kvarner — Istra — Trst. Brodovi tog sastava i njihove posade bili su nosioci dejstva na moru do konačnog oslobođenja obale, kada je sastav rasformiran. Krupan pomorski sastav, kao što je bio Kvarnerski, bilo je moguće organizirati tek kada su za to sazreli uvjeti.

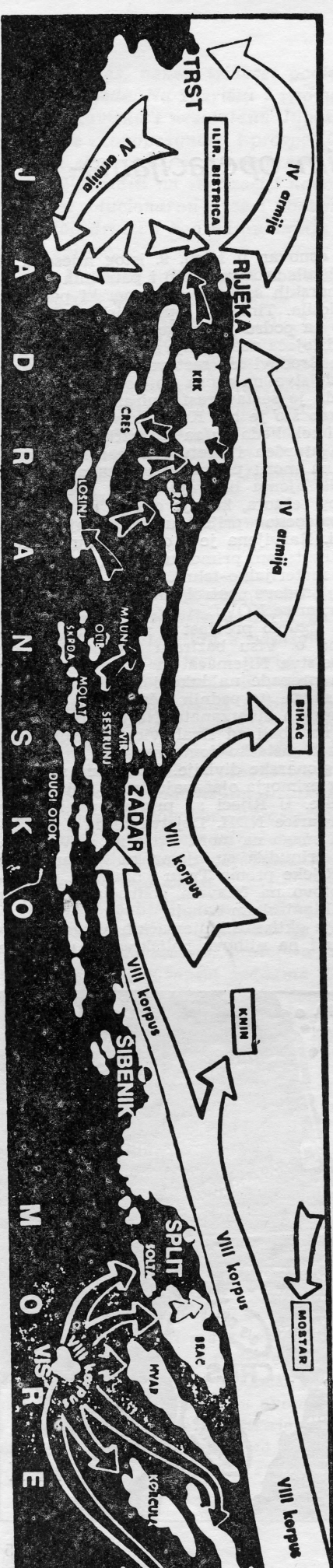
Otok Ist je utvrđen i pretvoren u sidlan oslonac za dejstva na moru prema sjeverozapadnom dijelu Jadrana. Na njemu baziraju snage Drugog pomorskog obalskog sektora, koji je ojačao do te mjere da je mogao postepeno prijeći u nastupanje prema svojoj akvatoriji. Razvijena je i obaviještajna mreža sa centrima u Hrvatskom primorju i Istri.

Narasla je i materijalno-tehnička baza, povećan je broj naoružanih brodova, patrolnih čamaca i pomoćnih brodova Mornarice NOVJ.

Okupator je izgubio prevlast u zraku na Jadranskom vojištu (na o. Visu baziraju i vazduhoplovne snage NOVJ). Dejstva Nijemaca na moru ograničena su uglavnom na prepade na luke i sidrišta noću uz upotrebu lakih snaga (torpednih čamaca), jurišnih sredstava i pomorskih diverzanata. Na otocima (Krku, Pagu i Rabu) i na obali od Kraljevice do Korlobaga utvrđuju se pored ustaško-domobranskih i jedinice njemačke 392. legionarske divizije. Garnizone na obali Istre i Hrvatskog primorja ojačavaju trupe koje se povlače iz Dalmacije. U Rijeci su prestali da životare ostaci ratne mornarice NDH. Dejstva naših i britanskih lakih flotila snaga na moru (baza na o. Visu i o. Istu) i u zraku prinudila su njemačku komandu da flotu povuče iz Rijeke prema Trstu i obustavi pomorski saobraćaj gotovo na čitavom području sjevernog Jadrana, osim u Planinskom kanalu.

Na sputavanje aktivnosti njemačkih snaga na jadranskom vojištu i na njihovo potiskivanje u obalne

vode ima utjecaja i prisustvo u Jadranu savezničkih pomorskih snaga (Nakon oslobođenja o. Paga i Rabane, međutim, odustaju od učešća u daljim operacijama protiv Nijemaca u našim vodama).

U predstojećim nastupanjima prema sjeverozapadu bilo je nužno osigurati i odgovarajući tempo napredovanja na otocima i obali, uporedo s kretanjem glavnih snaga na kopnu, kako bi se obala Istre i Slovenačkog primorja pravovremeno oslobodila snagama Jugoslavenske mornarice i armije i time izbjegle makinacije reakcionarnih krugova da ospore pravo naroda ovih krajeva da realiziraju ono što su u praksi anti-fašističkom i oslobodilačkom borbom već bili stekli.

Zadaci Kvarnerskog pomorskog sastava, prema odluci Štaba Mornarice NOVJ, pov. op. br. 6266, od 4. studenog 1944. godine, bili su višestruki, kao:

- uništavanje neprijateljskih lakih plovnih jedinica, (Borbu s jačim neprijateljskim plovnim jedinicama, načelno, izbjegavati),

- ometanje neprijateljskog saobraćaja morem i uništavanje njegovih transportnih jedinica,

- zaštita vlastitog saobraćaja morem,

- održavanje veze te prebacivanje ljudi i materijala u područje pod neprijateljskom kontrolom,

- vršenje kombiniranih operacija u sadejstvu s jedinicama mornaričke pješadije,

- podrška primorskom krilu i jedinicama NOVJ i suradnja s njima (naročito s VIII i XI korpusom).

Gdje su ležali izvori snaga?

I najpovršnija uspostavljanja taktičko-tehničkih osobina naoružanih brodova i patrolnih čamaca s njemačkim flotnim snagama ukazuje na izrazitu tehničku i brojnu nadmoć okupatora. Ako bi pojednostavili ovaj problem odnosa snaga i pokušali da ove brodove i čamce usporedimo s njemačkim torpednim čamcima, koji su im nekako po veličini bili najpribližniji, onda bi dobili da je brzina neprijateljskih torpednih čamaca bila oko 4 do 5 puta veća. Ipak, naoružani brodovi imali su neka dobra pomoračka svojstva: bili su dosta otporni na požar (nafta kao gorivo za pogon) i za svoju tonažu relativno snažno noružani. Drvene grade i malog gaza, manje su bili izloženi minskoj opasnosti, bili su prikladni za pristajanje na neuređenu obalu, maskiranje.

O sastavu posade tih brodova može se ustvrditi, da su to uglavnom bili mladići između 18 i 25 godina starosti. Mnogi od njih bili su vični moru kao sinovi našeg jadranskog područja (ribari, pomorci) ali za sve njih važi da su u narodnooslobodilačkom ratu stjecali prva iskustva i doživjeli prva vatrena krštenja u okršajima na moru, da su gajili bratstvo i jedinstvo.

Iz ovakvog stanja tehnike i kadrova može se nametnuti pitanje gdje su ležali izvori snage koji su uvjetovali da su brodovi i posade Kvarnerskog pomorskog sastava tako uspješno rješavali zadatke koji su im bili povjereni? Pored onih općih i poznatih faktora koji su opredjeljivali karakter oslobodilačke borbe naših naroda, potrebno je za posade brodova i čamaca Mornarice NOVJ istaći i to da je na svakom brodu djelovala partijska i skojevska organizacija. One su tada kao osnovne dužnosti članstva isticale: biti prvi i najhrabriji u borbi protiv neprijatelja, dobro poznavati ciljeve NOB-a, biti odličan strijelac, primjer discipline i drugarstva. Te vrline oni su prenosili na sve članove posade. Otale je proisticala vještina da se bori, savlada i uništi nadmoćniji neprijatelj. Među članovima posade smatrana je najtežom kaznom iskrcajanje s broda (čamca) za učinjen prijestup. Zavezanih očiju rastaviti i sastaviti oružje; otkloniti kvar; poznavati »dušu« vlastitog motora; raspoznati brod noću po šumu motora; orijentirati se u slaboj vidljivosti — u tim i drugim disciplinama postojalo je takmičenje posada. Stečeno borbena iskustva. Težnja da se ono usavrši nadoknađivalo je slabosti tehnike i naoružanja.

Kvarnerski pomorski sastav od osnivanja tijesno sadejstvuje s Kvarnerskim odredom mornaričke pješadije. Podržava ga u dejstvima na o. Pagu (IV flotila s bazom na o. Viru, naročito). Brodovi prevoze trupe, daju vatrenu podršku u toku borbi na kopnu, patroliraju u Velebitskom kabalu, (studeni-prosinac 1944). Ova dejstva nastavljaju uglavnom do oslobođenja tog otoka (5. V 1945).

Brodovi tog sastava osiguravaju potrolama otok Ist. Iz ove baze održavaju pomorski saobraćaj (vezu) prema Visu i oslobođenom teritoriju u cilju dotura materijala jedinicama i prihvata novomobiliziranih boraca. Pored toga, stalno održavaju vezu u tri kanala prema području pod kontrolom okupatora i to: u Povljanskom kanalu i tjesnacu Ljubač za Obrovac; preko Oliba i Krka za Hrvatsko primorje i preko o. Uniže za Istru. Za ove zadatke upotrebljavali su se najbrži brodovi (brzine 8 čv), kako bi u toku noći mogli da prevale put. Svako plovljenje predstavljalo je pravi podvig kako s obzirom na mogućnost neprijatelja da presretne i jačim snagama napadne brodove tako i zbog opasnosti od mina (zimi 1944/45. Nijemci su naročito u Kvarneru položili velik broj mina¹ da bi ojačali protivdesantnu obranu) i drugih mjera okupatora. Na raznim zadacima dnevno je plovilo i po 14 brodova. (Pred početak završnih operacija preko Pomorske komande sjevernog Jadrana ograničavan je i transport više hiljada mobiliziranih boraca sa Kosmeta, koji su preko Drača i Bara stizali brodovima za popunu IV armije).

Konačni obračun

Najintenzivnija borbena dejstva vršio je ovaj pomorski sastav u proljeće 1945. Te godine vojna situacija u veljači mogla bi se najkraće ocrtati ovim podacima.² Istru, Hrvatsko primorje, otoke Cres, Lošinj, Krk, Rab i Pag drže Nijemci. Ojačali su garnizone na otocima (dijelovima 392. legionarske divizije i pješadijskim bataljonima 1473. i 1017. Pred Istrom bila su inače raspoređena dva (15. i 97) njemačka korpusa). Sve važnije prilaze zapriječili su minama. Njihov saobraćaj teče Velebitskim kanalom i uz obalu Istre. Snage na obalskom pojasu u cilju protivdesantne obrane ojačali su 188. divizijom (iz sektora Postojne). Nijemci vrše prepade jurišima i diverzantskim sredstvima na oslobođene luke. Od flotnih snaga raspolažu s 2 razarača (Trst — Venecija), 3 torpiljarke (Pula — Trst), 36 torpednih čamaca (motornih torpiljarki — 30 Pula, 6 na Rijeci), 6 džepnih podmornica u Puli, oko 20 ekspl. motornih čamaca (u Puli) i veći broj naoružanih peniša i motornih jedrenjaka. Pulu pretvaraju u glavnu vojno-pomorsku bazu, spremni da je odsudno brane. Otoke su branili po sistemu utvrđenih regiona (preko 4.000 ljudi i oko osamnaest obalskih baterija). Protivdesantna obrana, s obzirom na njeno težište da spriječi iskrcavanje s otvorenog mora, bila je osjetljiva na bočne napade (iz međutočnog područja), kao i na napad s kopna. Minske prepreke bile su brojne. (Pri iskrcavanju na o. Rab desantni konvoj je srećom prešao preko minskih linija u Kvarneriću. Pri zarobljavanju arhiva u lučkoj kapetaniji u Karlobagu pronađena je minska karta Kvarnera i Kvarnerića). U organizaciji komandovanja flotne snage okupatora bile su potčinjene njemačkoj komandi za Italiju. Ona, međutim, nije bila neposredno odgovorna za osiguranje primorskog krila armijske grupe »E« u Jugoslaviji, pa je to vjerovatno razlog što je izostalo veće angažiranje raspoloživih flotnih snaga u toku desanta, što bi otežalo situaciju i Kvarnerskom pomorskom sastavu. Time je stvoren povoljan odnos snaga u našu korist za desant na obalu nedovoljno organiziranu za protivdesantnu obranu.

Usporedo s pripremama okupatora za obranu te kao je i čitav niz mjera za jačanje Mornarice NOVJ na moru. (Ona tada već ima oko 14.000 ljudi, 74 naoružana broda i patrolna čamca, 24 parobroda i preko 300 raznih plovnih objekata — pomoćnih brodova. Tako u neposrednoj vezi s organizacijom i aktivnošću Kvarnerskog pomorskog sastava treba istaći i razvoj osmatračkih stanica i lučkih kapetanija, zatim orga-

nizaciju lučke službe i rad brodogradilišta, osnivanje tehničkih sekcija pri pomorskim sektorima (za II POS u Zadru) pokrenutih od Štaba Mornarice NOVJ pravovremeno (uglavnom krajem 1944) kao predušlova za izvršenje obimnih i složenih zadataka.

Za predstojeću ofanzivu Štab 9. divizije i Pomorske komande sjevernog Jadrana (ranije II POS) primili su, 16. ožujka 1945, zadatak od komandanta IV armije i komandanta RM. Komandi IV armije potčinjene su sve jedinice Pomorske komande sjevernog Jadrana s osnovnim zadatkom osiguranja prevoženja i iskrcavanja snaga 9. i 26. divizije i mornaričke pješadije, u čemu će važnu ulogu imati i brodovi Kvarnerskog pomorskog sastava.

U dejstvima za oslobođenje o. Paga (4/5. travnja 1945) Kvarnerski pomorski sastav je pored prevoženja desanta s tri naoružana broda patrolirao u Planinskom kanalu (pred Paškim vratima), a sa četiri patrolna čamca sa zapadne strane o. Paga. Oko ponoći (4/5. travnja) brodovi u patroli pred Paškim vratima, sa još dva PČ, sukobili su se s jednim njemačkim torpednim čamcem, koji se uspio probiti kroz Paška vrata, vozeći velikom brzinom. Došlo je, nešto kasnije, i do kratkotrajne borbe s britanskim torpednim čamcima, koji su neovlašteno ušli u to područje.

Naoružani brodovi i patrolni čamci sastava angažirani su i za neposredno osiguranje brodova na maršu, a potom za blokadnu patrolu u toku borbi za oslobođenje o. Raba (12. IV). U borbama za oslobođenje o. Krka (17. IV)³ i o. Cresa i Lošinja (21/22. IV) brodovi prevoze trupe (3900-4586 vojnika), osiguravaju marš morem desantnom konvoju, podržavaju i osiguravaju iskrcavanje. Iste zadatke izvršavaju i pri desantu na Istru (24/25. IV) u području Plomin, Brseč, Mošćenička Draga, Lovran, s tim što zbog opasnosti od mina vrše i protivminsko izviđanje i osiguranje (NB, PČ u stroju vrste tegle ispred konvoja žicu kao spojnu minolovku). Morem za Istru prevezeno je 10.400 ljudi, oko 1500 tona materijala. (U prevoženju učestvuju i druga transportna plovna sredstva: jedrenjaci prikupljeni za ovu svrhu. Okudica u transportnim sredstvima znatno je produžila vrijeme trajanja prebacivanja snaga; na to su utjecali i loši meteorološki uslovi, vjeter, pa je prebacivanje operativnih jedinica završeno 29. travnja, a pozadinskih dijelova 4. svibnja 1945. godine).

U borbama za Pulu (noću 4/5. svibnja) 2 NB i 2 PČ vrše artiljerijski prepad na njemačke položaje na o. Muzilu i time sprečavaju evakuaciju Nijemaca s južne obale Muzila. U Trst je uplovio PČ 8, (5. svibnja u 15 sati) kao prvi saveznički brod. Njemu se sutradan približilo još pet brodova Kvarnerskog pomorskog sastava (U Trstu je već postojala pomorska obalska komanda, a jezgro joj je sačinjavala mornarička grupa koja je dejstvovala u sastavu 9. korpusa od druge polovine 1944. godine u Slovenskom primorju). Dva broda sastava iz ove grupe produžila su (7. svibnja) prema Gradežu i Tršću.

Najkraće rečeno, tim dejstvima Kvarnerski pomorski sastav kao veoma pokretljiva snaga na moru omogućava da Jugoslavenska mornarica s uspjehom sadejstvuje IV armiji i time pruža podršku dejstvima na kopnu. (U navedenim desantima prevezeno je gotovo 23.000 vojnika, od toga brodovima JM 87 posto, a samo ostatak savezničkim brodovima). Nastupanjem lijevim krilom preko o. Cresa i desnim krilom preko o. Cresa i desnim krilom preko Sniježnika, izvršen je brz obuhvat njemačkih snaga angažiranih u riječkoj bici, pomorski desant u Istri i prodor u Notranjsku sve do prilaza Trstu kao i njegovo brzo oslobođenje.

Tajne uspjeha

Vojno-pomorski statističari drugog svjetskog rata tvrde, da je svojim improviziranim flotilama Jugoslavenska mornarica u materijalno-tehničkom pogledu bila najslabija ratna mornarica (ukupna tonaža svih njenih plovnih sredstava bila je manja od tonaže jednog modernog razarača). Gdje onda leži tajna uspjeha? Rezultati postignuti u narodnooslobodilačkom ratu

ističu odlučnost, hrabrost i vještinu komandnog osoblja i pasada u eksploataciji, održavanju i upotrebi znatno zaostaliye tehnike u odnosu na neprijateljsku, vanredno dobro poznavanje i korištenje prednosti koje pruža naša obala u geografskom, hidrometeorološkom, ekonomskom i nadasve punoj suradnji i svestranoj podršci i jedinstvu naroda, u duhu Titove poruke: »Naša vojska izgrađena je na bratstvu i jedinstvu naših naroda i predstavlja moćan faktor za dalje učvršćenje tog bratstva«. Iz svega toga rezultirao je visoki borbeni moral i uspješno rješavanje i tako složenih i krupnih problema koji su izgledali nepremostivi. Vrhovni komandant drug maršal Tito je pohvalio jedinice 4. armije i Marnarice za izvojevane sjajne pobjede u borbama za potpuno oslobođenje Hrvatskog Primorja, Istre, Slovenačkog Primorja, za konačno oslobođenje čitave jugoslavenske obale — za slobodu Jadrana.

¹ Najjači brod Mornarice NOVJ, NB 11 Crvena je jezda, noću 1. travnja 1945. naišao je na minu kod Suska i potonuo.

² Prema izvještaju Štaba JM, od 10. III 1945. Generalnog štabu JA, pov. br. 265; dokumenat br. 153 u Zborniku VIII, tom VIII, knjiga 3.

³ Iskrčavanje na o. Krk izvršeno je prije nego na Cres i Lošinj da bi se proširila osnovica IV armije na lijevom boku i time smanjio negativan utjecaj nastao uslijed izduženja desnog boka izloženog pritisku njemačkih snaga.